

Beskattning av vinstandelslån

Av assessorn Ove R R Sundvik

Inledning

Den nya aktiebolagslagen innehåller vissa bestämmelser som reglerar användningen av vinstandelsbevis eller s k participating debentures dvs. en låneform där räntan på skuldebrev på ett eller annat sätt har gjorts beroende av utdelningen till aktieägarna eller bolagets vinst. I Sverige har vinstandelslån utgivits tidigare vid ett par tillfällen. Som exempel kan nämnas de participating debentures som utgavs av AB Kreuger och Toll i slutet av 1920-talet. Efter Kreugerkraschen har emellertid denna finansieringsform mötts med stor misstro och några nya lån synes inte ha utgivits. En bidragande orsak till detta svaga intresse är att det rått vissa oklarheter på skattesidan. Det har bl. a. inte varit klarlagt om den rörliga räntan på ett vinstandelslån skall anses som en avdragsgill räntekostnad för bolaget eller om den skall jämföras med utdelning till bolagets aktieägare.

De oklara skattefrågorna har nyligen fått sin lösning. I prop. 1976/77:93 lade regeringen fram ett förslag om beskattning av ränta på vinstandelslån m m. Propositionen bygger delvis på en promemoria fogad till kapitalmarknadsutredningens delbetänkande (SOU 1972:63) Näringslivets försörjning med riskkapital från allmänna pensionsfonden. Regeringsförslaget antogs med vissa smärre ändringar av riksdagen den 20 april 1977 (SkU 1976/77:36, rskr 221). Huvudbestämmelserna återfinns i en ny paragraf i KL, 41 c § med anvisningar (SFS 1977:244).

Den civilrättsliga bakgrunden

Regler om vinstandelslån är intagna i 7 kap 2 § i den nya aktiebolagslagen. Dessa regler ger utrymme för en mycket vid användning av denna finansieringsform. Bortsett från ett förbud mot s k delägardebentures — dvs vinstandelsbevis som medför rätt till betalning ur bolagets tillgångar först vid likvidation eller efter uppsägning med belopp som t ex motsvarar viss kvotdel av bolagets tillgångar eller som beräknas efter marknadskursen på bevisen under någon viss period före uppsägningen eller likvidationen — finns det inte några föreskrifter som begränsar det emitterande företags handlingsfrihet i fråga om utformningen av lånevillkoren. Dessa kan alltså varieras på många olika sätt. Det är sannolikt att räntan i normalfallen kommer att bli uppdelad i en fast del och en rörlig del, men det finns i och för sig inte några

hinder mot att räntan i sin helhet görs rörlig. Den rörliga räntan behöver inte nödvändigtvis anknytas till bolagets utdelning. Den kan nämligen också på olika sätt sättas i relation till bolagets vinst. Aktiebolagslagen begränsar inte heller handlingsfriheten på annat sätt, t ex i fråga om lånets löptid eller de ställda säkerheterna.

För andra företagsformer än aktiebolag finns f n inga särskilda bestämmelser om vinstandelslån. Detta hindrar emellertid inte att t ex en ekonomisk förening tar upp ett lån mot ränta som helt eller delvis gjorts beroende av verksamhetens resultat.

Utgångspunkten för den skattemässiga regleringen

En utgångspunkt för utformningen av skattereglerna har varit att vinstandelslånen inte bör missgynnas i förhållande till andra upplåningsformer. Denna utgångspunkt förutsätter regler som gör det möjligt för det emitterande bolaget att på något sätt få avdrag inte bara för den fasta räntedelen utan också för den rörliga. Samtidigt måste reglerna utformas på ett sådant sätt att riskerna för missbruk kan förhindras. Det problem som här aktualiseras är att ett aktiebolag kan bli frestat att försöka nå lättnader i beskattningen genom att sätta det första ledet i dubbelbeskattningen ur spel. Det kan ske genom att bolaget på vinstandelsbevis, som innehas av aktieägare, ger så förmånliga villkor att de vinstmedel som annars skulle ha utdelats i stället tillförs aktieägarna i form av ränta.

Den följande redogörelsen tar närmast sikte på den skattemässiga behandlingen av den rörliga räntedelen på ett vinstandelslån. För att bilden skall bli fullständig bör det nämnas att den fasta räntedelen är jämställd med en vanlig obligationsränta och därför avdragsgill enligt allmänna regler. Detta har uttryckligen fastslagits i ett inledande stycke i anvisningarna till 41 c § KL.

Emissioner till utomstående

Om ett vinstandelslån emitteras på den öppna kapitalmarknaden eller om rätten att teckna bevis har förbehållits en från företaget fristående person eller personkrets gäller att det låntagande företaget är berättigat till avdrag för den rörliga räntan utan några inskränkningar. Avdraget skall göras i den förvärvskälla där det lånade kapitalet har nedlagts.

Skälet till denna liberala behandling ligger naturligtvis i det förhållandet att emissionsvillkoren — och då inte minst grunderna och sättet för att beräkna den rörliga räntedelen — automatiskt kommer att bestämmas med utgångspunkt i rent affärsmässiga överväganden. Den ränta som företaget förbinder sig att utge under lånets löptid blir m a o att betrakta som en kostnad för att få disponera över främmande kapital och det ligger i företagets intresse att

se till att denna kostnad blir så låg som möjligt. Dubbelbeskattningsprincipen är alltså inte aktuell i dessa fall.

Kravet att emissionen skall ha skett på den öppna kapitalmarknaden innebär enligt ett uttalande i propositionen att en större, från företaget fristående personkrets måste ha fått reella möjligheter att teckna andelsbevis. Det har vidare förutsatts att emissioner av detta slag kommer att ske genom förmedling av bank eller någon liknande kreditinrättning — alltså på samma sätt som hittills gällt vid emissioner av obligationslån på den svenska kapitalmarknaden. En sådan ordning kan nämligen anses utgöra en garanti för att lånevillkoren får en marknadsanpassad utformning och att andelsbevisen i regel också blir tecknade av personer utan anknytning till aktieägarkretsen. Det nu sagda hindrar dock i och för sig inte att en aktieägare förvärvar vinstandelsbevis i samband med emissionen på samma villkor som gäller för utomstående eller att aktieägaren senare från tredje man förvärvar sådana bevis. I ett sådant fall får naturligtvis emissionsvillkoren inte ändras under lånets löptid.

För riktade emissioner föreligger full avdragsrätt endast under förutsättning att långivaren eller långivarna är fristående i förhållande till bolaget. Det innebär enligt andra stycket b) anvisningarna till 41 § c KL att ensamrätt eller företrädesrätt till teckning inte får ha förbehållits person eller personer som äger aktier i det låntagande bolaget eller som är i sådan intressegemenskap med företaget som avses i 43 § 1 mom eller 57 § 3 mom första stycket KL. För fåmansföretagen gäller vid sidan av dessa restriktioner att långivaren inte får vara företagsledare i företaget eller närstående till företagsledaren eller till aktieägare i företaget.

Emissioner riktade till aktieägare m fl

Det är när aktieägare m fl intressenter — dvs personer som enligt det föregående inte är att betrakta som fristående gentemot bolaget — har fått företrädesrätt till teckning som det kan uppkomma problem som motiverar begränsningar i avdragsrätten. Eftersom emissionen i detta fall inte är riktad till en från bolaget fristående personkrets kan det finnas risk för att teckningsvillkoren görs förmånligare än vad som skulle ha krävts för att få lånet placerat på den öppna lånemarknaden. Som tidigare antytts kan räntevillkor med sådana förmånliga villkor för aktieägarna sägas inkräkta på dubbelbeskattningsprincipen. Den räntedel som överstiger vad som är marknadsmissigt motiverat blir ju närmast att jämställa med en form av utdelning till aktieägarna.

I propositionen diskuteras vilken beskattningsmetodik som är lämpligast för att förhindra att obehöriga skatteförmåner uppnås i dessa fall. Ett alternativ är att inte införa några begränsningar i det låntagande bolagets rätt

till avdrag för löpande utbetalningar av rörlig ränta men i stället beskatta överräntan redan i anslutning till emissionstillfället. Beskattningsunderlaget skulle då utgöras av det kapitaliserade värde, som de överskjutande ränteförmånerna enligt en objektiv värdering representerar. Det första ledet i dubbelbeskattningen skulle här enklast kunna upprätthållas genom att man i samband med emissionen tog upp hela det med vinstandelslånet förenade förmånsvärdet till beskattning hos bolaget. Men för att denna metod skall kunna användas i praktiken krävs det att det verkligen går att fastställa värdet på den erhållna förmånen på ett tillförlitligt sätt redan vid emissionstillfället. Om företrädesrätten som sådan blir föremål för omsättning på den öppna marknaden kommer värdet att återspeglas i det pris som då betalas. I andra fall skulle man däremot bli hänvisad till att göra en särskild värdering av förmånens storlek mot bakgrund av bl a bolagets förväntade vinstutveckling under lånets löptid. En sådan värdering blir svår att göra bl a av den anledningen att villkoren för ett vinstandelslån kan varieras på så många olika sätt.

En annan metod att förhindra obehöriga skatteförmåner när aktieägare har fått företrädesrätt till teckning är att begränsa bolagets rätt till avdrag endast för vad som motsvarar en marknadsmässig ränta. För den överskjutande delen, "överräntan", skulle bolaget alltså inte få något avdrag vid beskattningen. I kapitalmarknadsutredningens promemoria föreslogs att denna metod skulle gälla generellt för alla vinstandelslån. Departementschefen ansåg emellertid att det skulle dock uppstå praktiska och administrativa olägenheter med ett sådant system eftersom man för varje enskilt vinstandelslån skulle bli tvungen att bestämma vad som är marknadsmässig ränta. Hur man än skulle gå till väga skulle det vålla svårigheter att på ett rättvisande sätt bestämma storleken av denna ränta.

De nu refererade metoderna för att begränsa avdragsrätten har således ansetts vara olämpliga. I stället har man valt en huvudregel som innebär att bolaget inte till någon del får avdrag för den rörliga räntan på ett lån som är riktat till aktieägare m fl intressenter i bolaget. Denna huvudregel har ansetts motiverad också från principiella utgångspunkter — i propositionen påpekas bl a att den rörliga räntan på ett vinstandelslån av denna typ närmast får karaktär av utdelning och därför bör bli dubbelbeskattad.

Undantagsregel 1: Börsnoterade bolag

För vinstandelslån som blir emitterade av företag vars aktier är noterade på Stockholms fondbörs eller föremål för liknande notering har det införts ett undantag från regeln att bolaget inte får något avdrag för den rörliga räntan. Bakgrunden är att de vinstandelslån som dessa företag förbehåller sina aktieägare normalt kan antas få mycket stora likheter med vanliga obliga-

tionslån. Det innebär att den räntedel som är beroende av vinst eller utdelning sannolikt kommer att begränsas på olika sätt. Ett skäl till detta är att vinstandelsbevisen nästan undantagslöst torde komma att bli föremål för omsättning på kapitalmarknaden. Efter hand som bevisen får en bred spridning till personer som står utanför aktieägarkretsen kommer lånet ur företagets synvinkel — trots att det ursprungligen har riktats till aktieägarna — närmast att bli att betrakta som en extern finansieringsform. Regeln om att avdrag inte skall medges för någon del av den rörliga räntan kan då leda till en alltför hård skattebelastning. Eftersom bevisen får karaktär av marknadspapper finns det dessutom möjligheter att på objektiva grunder fastställa vilket värde som tillförs aktieägarna genom företrädesrätten. Det går alltså i praktiken att tillämpa den tidigare berörda metoden att medge bolaget fullt avdrag för de löpande ränteutbetalningarna och i stället beakta det kapitaliserade värdet av eventuell överränta genom beskattningsåtgärder vid emissionstillfället.

Beskattningen hos bolaget sker enligt följande. Det samlade värdet som genom företrädesrätterna tillförs aktieägarna skall avräknas mot bolagets framtida ränteavdrag. Detta sker på så sätt att bolaget som en särskild in-täktspost i den förvärvskälla där det lånade kapitalet har nedlagts måste redovisa nämnda värde. I propositionen uttalas att detta värde får bestämmas med ledning av den kurs som kommer att åsättas företrädesrätterna och att denna uppskattning lämpligen bör ske sedan emissionen har avslutats. I enlighet med detta har det införts en föreskrift om att värdet skall tas upp till beskattning hos bolaget vid taxeringen för det beskattningsår under vilket teckningen av lånet har avslutats. Det är förutsatt att riksskatteverket vid behov kommer att lämna anvisningar om hur värdet skall bestämmas.

I sammanhanget har man också tagit upp frågan om hur företrädesrätterna skattemässigt skall behandlas hos aktieägarna. I propositionen förklaras uttryckligen att den lösning man här har valt endast gäller för sådana företrädesrätter som är knutna till vinstandelslån. Frågan om hur företrädesrätter skall behandlas skattemässigt vid emissioner av t ex obligationer och förlagsbevis berörs således inte. Reglerna är intagna i en ny — åttonde — anvisningspunkt till 38 § KL och innebär följande. Om aktieägaren utnyttjar den med aktieinnehavet förenade företrädesrätten att teckna vinstandelsbevis utlöser detta inte någon beskattning hos honom. Anledningen är att det andra ledet i dubbelbeskattningen i denna situation upprätthålls genom att utfallande ränta beskattas fullt ut hos aktieägaren. Om aktieägaren däremot redan i samband med emissionen tillgodogör sig värdet av företrädesrätten genom att avyttra den, tas vederlaget upp till beskattning som intäkt av kapital. De nu redovisade reglerna om hur företrädesrätterna skall behandlas skattemässigt gäller inte bara när lånet är emitterat av ett börsnoterat

bolag. Samma regler skall tillämpas i samtliga de fall då aktieägare och andra intressenter har erhållit företrädesrätt att teckna vinstandelsbevis.

Undantagsregel 2: AP-fonden m fl

Om ett aktiebolag genom en riktad emission vänder sig till t ex allmänna pensionsfonden eller ett finansieringsinstitut kan det inträffa att detta organ i sin aktieportfölj råkar inneha en post aktier i det emitterande bolaget. Enligt huvudregeln skulle i ett sådant fall bolaget inte kunna få avdrag för den rörliga räntan på lånet. För att undvika denna konsekvens har man gett riksskatteverket möjlighet att besluta — efter prövning i varje enskilt fall — att den rörliga räntan skall anses som avdragsgill omkostnad för det emitterande bolaget. Som förutsättning gäller att lånevillkoren med hänsyn till omständigheterna vid lånets upptagande kan antas ha bestämts på affärsmässig grund. Enligt propositionen får det anses ligga i sakens natur att det organ till vilket emissionen är riktad inte får ha ett alltför stort aktieinnehav i det emitterande bolaget. Andra förutsättningar är enligt propositionen att det långivande organet skall ha sin verksamhet inriktad på placering av kapital i näringslivet och att det allmänna har möjligheter att få insyn i hur verksamheten bedrivs.

Spärregel för fåmansföretag

För fåmansföretagens del har det ansetts finnas ett behov av spärregler för att förhindra riskerna för missbruk. I propositionen föreslogs regler som innebar att om mer än hälften av ett vinstandelslån utgivet av ett fåmansföretag blev tecknat av delägare, företagsledare eller dem närstående personer eller av någon som på annan grund hade intressegemenskap med företaget skulle bolaget inte få avdrag för den rörliga räntan. En liknande regel hade också föreslagits om nyssnämnda personkrets efter emissionen från tredje man förvärvade merparten av vinstandelsbevisen.

I riksdagen förordade skatteutskottet en skärpning av denna spärr. Utskottet föreslog att fåmansföretag över huvud taget inte bör få avdrag för rörlig ränta som betalas till delägare eller andra intressenter i företaget. Om alltså ett fåmansföretag emitterar ett vinstandelslån på den öppna kapitalmarknaden eller riktar det till en helt fristående personkrets och delägare eller andra intressenter i företaget tecknar andelsbevis eller sedermera från tredje man förvärvar sådana bevis, får företaget endast avdrag för den rörliga ränta som utbetalas till de långivare som är fristående i förhållande till bolaget. Riksdagen godtog den utformning av spärregeln som hade förordats av skatteutskottet. — Det kan tilläggas att spärregeln har kompletterats med en föreskrift i 30 § 1 mom TL enligt vilken företaget till sin självdeklaration skall foga en förteckning över utbetald rörlig ränta till delägare m fl.

Övrigt

Den nuvarande civilrättsliga lagstiftningen om ekonomiska föreningar saknar som nämnts bestämmelser om vinstandelslån. Trots detta har det inte ansetts föreligga något principiellt hinder mot att sådana föreningar använder sig av denna finansieringsform. Regelsystemet om vinstandelslån har därför utvidgats till att omfatta även dessa. Det bör också nämnas att tillämpningsområdet i övrigt inte är begränsat enbart till sådana vinstandelslån som avses i 7 kap 2 § aktiebolagslagen. Bestämmelserna om låntagarnas avdragsrätt och mottagarnas beskattning gäller i samtliga fall då ett aktiebolag eller en ekonomisk förening tar upp lån som löper med ränta vars storlek är beroende av företagets resultat eller utdelning.

Vissa skattefrågor rörande vinstandelsbevisen har lämnats helt åt sidan. En sådan fråga gäller hur vinstandelsbevisen skall behandlas vid realisationsvinstbeskattningen. I propositionen har departementschefen förklarat sig inte vara beredd att här föreslå någon generell lösning. Frågan om bevisen i realisationsvinsthänseende skall jämföras med aktier eller om reglerna för obligationer och liknande värdepapper skall tillämpas har alltså överlämnats åt praxis.